

УДК 378.147

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДСУМКОВОГО ТА ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ**Король В. С.**

Автор статті розглядає систему контролю знань та вмінь студентів як важливу складову навчального процесу, яка сприяє формуванню мотивації до вивчення дисципліни. В статті розглядаються прийоми вдосконалення системи організації поточного та підсумкового контролю навчальних досягнень студентів вищих навчальних закладів.

Ключові поняття: навчальний процес, поточний контроль, підсумковий контроль, модуль, рейтинг, іспит, залік, бал, оцінка, якість, тестування.

Автор статьи рассматривает систему контроля знаний и умения студентов как важную составляющую учебного процесса, которая способствует формированию заинтересованности к изучению предмета. В статье рассматриваются приемы усовершенствования системы организации текущего и итогового контроля учебных достижений студентов высших учебных заведений.

Ключевые понятия: учебный процесс, текущий контроль, итоговый контроль, модуль, рейтинг, экзамен, зачет, балл, оценка, качество, тестирование.

The author considers a system of student knowledge and skills control as an important component of the educational process which promotes motivation for learning. The article looks at ways of improving the system of running and final control of student academic achievements at higher educational institutions.

Key words: educational process, running control, final control, module, rating, examination, credit, mark, evaluation, quality, testing.

Основною метою діяльності вищого навчального закладу є забезпечення умов, необхідних для отримання особою вищої освіти, підготовка фахівців для потреб України. Навчально-виховний процес забезпечує можливість здобуття особою знань, умінь і навичок у гуманітарній, соціальній, науково-природничій і технічній сферах; інтелектуального, морального, духовного, естетичного і фізичного розвитку особи, що сприяє формуванню знаючої, вмілої та вихованої особистості [4]. Інформацію про рівень розвитку студентів можна одержати лише при систематичному, належним чином організованому контролі навчальних досягнень з боку викладачів.

Кожний заліковий модуль передбачає виконання студентом певного обсягу навчальної роботи: аудиторної (лекції, практичні та лабораторні заняття, складання контрольних заходів), практичної (ознайомча, виробнича, технологічна та переддипломна практика) та самостійної (проробка лекційного матеріалу, підготовка до практичних та лабораторних занять, виконання індивідуальних завдань, розрахунково-графічних, контрольних та курсових робіт, написання рефератів тощо, підготовка до контрольних заходів). Одиницею виміру навчальної роботи студента при кредитно-трансферній системі організації навчального процесу є кредит ECTS. Наказом МОН України встановлено, що обсяг одного кредиту ECTS становить 36 академічних годин [5]; передбачається також, що співвідношення між заліковими модулями і заліковими кредитами визначається самостійно навчальним закладом.

При кредитно-трансферній технології навчання оцінювання знань студентів з навчальних дисциплін здійснюється на основі результатів поточного модульного контролю (ПМК) і підсумкового контролю знань.

Кредитно-трансферна технологія навчання передбачає проведення навчального процесу за структурованими за модульним принципом робочими програмами складових освітньо-професійної програми (навчальної дисципліни) з контролем засвоєння знань та вмінь студента з кожного модуля за рейтинговими показниками (модульний контроль) [3].

Кредитно-трансферна система поточного і підсумкового контролю знань мотивує студентів до систематичної ідентичної навчальної діяльності протягом семестру,

сприяє більш об'єктивному оцінюванню і підвищенню якості професійної підготовки фахівців [7, с. 235].

Контроль за навчальною діяльністю студентів забезпечує зовнішній зворотній зв'язок (контроль, який виконує викладач) і внутрішній зворотній зв'язок (самоконтроль студента). Щодо зовнішнього зворотнього зв'язку все зрозуміло: це різноманітні перевірки засвоєння навчального матеріалу студентами (контрольні запитання, письмові роботи, екзамени тощо), які організуються викладачем. А що стосується внутрішнього зворотнього зв'язку або самоконтролю студентів, то про це сказано всього декілька загальних слів, за якими неможливо зрозуміти, в чому полягає "внутрішній" характер "зворотнього зв'язку" під час самоконтролю студентів, який організовується ззовні викладачем. Під терміном "самоконтроль" розуміється, що студенти, перевіряючи себе за певними запитаннями та завданнями, переконуються, якою мірою вони засвоїли матеріал. Говорячи інакше, вони самі себе перевіряють і самі себе оцінюють. Робиться це, як відомо з практики, за створеними викладачем або автором підручника питаннями для самоперевірки. А це, по суті, теж "контроль ззовні".

У педагогічній психології поняття "контроль" вживається як навчальна дія, яка входить у саму навчальну діяльність як її складовий елемент. Контроль як навчальна дія здійснюється не як перевірка якості засвоєння за кінцевим результатом навчальної діяльності, а як дія активного спостереження безпомилковості своїх мисленнєвих операцій, їх відповідності сутності і змісту пізнання учня.

Н. Ф. Тализіна розглядає контроль як обов'язковий складовий елемент регуляції процесу засвоєння знань. Якщо цей процес проходить відповідно до задуму, то ніякі додаткові дії для його корекції не потрібні. Але якщо спостерігається якесь відхилення процесу від програми, педагог, використовуючи відомості про характер цього відхилення, швидко корегує процес навчальної діяльності, спрямовуючи його в потрібне русло. В цій регулюючій дії зворотній зв'язок виступає як канал контролю, за яким педагог постійно отримує відомості про хід процесу і впливає на нього відразу ж, не чекаючи закінчення процесу.

Здійснення зворотнього зв'язку стосовно навчального процесу вимагає розв'язання наступних двох проблем. По-перше, виділення сукупності характеристик, які потрібно характеризувати, на основі цілей навчання і психологічної теорії навчання, яка приймається за основу під час створення програм навчання. По-друге, визначення частоти зворотнього зв'язку. Ідеальним вважається безперервний зворотній зв'язок [6, с. 51–52].

В. В. Давидов, розглядаючи контроль як особливу навчальну дію, розуміє під ним "визначення відповідності інших навчальних дій умовам та вимогам навчального завдання". Контроль дозволяє студенту, змінюючи операціональний склад дій, виявляти їх зв'язок з тими чи іншими особливостями умов завдання, що розв'язується, і результату, який при цьому отримується. Завдяки цьому контроль забезпечує потрібну повноту операціонального складу дій та правильність їх виконання [1, с. 157].

Таким чином, з психологічної точки зору контроль – це особлива навчальна дія, метою якої є підтримання всіх інших навчальних дій в рамках заданої програми навчальної діяльності, що на практиці означає аналіз умови навчального завдання і поступове здійснення потрібних для її розв'язання мисленнєвих операцій, кожна з яких порівнюється з вимогами завдання. Контролю як специфічної навчальної дії студенту потрібно вчитися. А вчити новизні, звичайно, повинен викладач, можливо, і не спеціально, а через правильну організацію навчальної діяльності у вигляді розв'язування студентами спеціально створених навчальних завдань, розрахованих на активізацію мислення і на оволодіння новими для них загальними способами їх розв'язання. Навчальні дії з їх розв'язання саме і потребують включення дії контролю.

Отже, контроль за навчальною діяльністю студента – це дійсно самоконтроль у формі спеціальної навчальної дії із забезпечення правильності ходу своїх інших навчальних дій. На відміну від педагогічного розуміння самоконтролю, де самоконтроль – це дія учня з періодичної перевірки не ходу, а результатів засвоєння, зовнішньо організоване викладачем.

Студент повинен вчитися (і якомога скоріше навчитися) правильно організовувати власну навчальну роботу так, щоб навчальний матеріал засвоювався відразу під час його вивчення. Отже, йому потрібно самому потурбуватися про те,

щоб нічого не відкладати на потім, не накопичувати неопрацьовані лекції, непрочитані тексти наукової та навчальної літератури, не чекати, коли підійде екзаменаційна сесія, щоб за декілька днів підготуватися і відзвітуватися за пройденою програмою. Більшість так і робить. Результат такого стилю роботи студента відомий давно: знання поверхові, розірвані, мало пов'язані з життям, з практикою, нелогічні, недоказові, бо багато забуто, запам'яталося без логічного зв'язку одного з іншим, без усвідомлення обумовленості теорії життєвими потребами. Тобто без розуміння цілісності наукових знань з предмета як системи взаємопов'язаних положень.

Щоб з самого першого дня налаштувати навчальну діяльність студента з вивчення психології на необхідний ритм, потрібно навчити його самоконтролю.

Необов'язково проводити спеціальні заняття з даної проблеми. Достатньо організувати навчальні дії так, щоб студент виконував навчальні завдання, контролюючи всі свої мисленнєві операції з їх розв'язання, щоб вони здійснювалися у точній відповідності з психологічною теорією. Навчальні дії повинні організовуватися викладачем так, щоб їх здійснення повністю залежало від того, як студент буде керуватися нормами, правилами, законами та іншими вимогами психологічної теорії. Завдання повинні створюватися так, щоб успішність їх розв'язання обов'язково залежала від уважного дотримання цих вимог.

Під час вивчення психології такими вимогами можуть бути суттєві чи відмінні ознаки певного наукового поняття психології, щоб студенти керувалися ними при розв'язуванні задач на розпізнавання та вивчення психологічних фактів.

Контроль і корекція навчальної діяльності студента включає в себе всі форми і методи контролю результатів навчання (проміжних та кінцевих) і виражається у періодичній перевірці глибини якості засвоєння навчального матеріалу в індивідуальних співбесідах, на групових заняттях, за письмовими контрольними, курсовими і дипломними роботами, на заліках та екзаменах.

Контроль за мірою засвоєння навчального матеріалу студентами викладач, звичайно, здійснює на групових заняттях. На лабораторних і практичних заняттях він прагне виявити причини незнання чи невміння і на цьому ж занятті ліквідує наявні недоліки у засвоєнні матеріалу. Це може бути зроблено як додатковими поясненнями незрозумілого, так і практичним відпрацюванням потрібних дій із реального застосування теоретичних знань через розв'язання додаткових навчальних завдань під безпосереднім керівництвом викладача. На семінарах, дискусіях викладач вносить корективи під час колективного обговорення. Він робиться за допомогою навідиних запитань чи додатковими міні-задачами, щоб студенти могли використовувати під час їх розв'язання наявні знання. Обговорюючи на заняттях складні питання теорії і виступаючи ніби на рівні зі студентами, викладач стимулює мисленнєві дії останніх, оскільки разом з ними висловлює припущення, ставить запитання тощо і цим самим керує мисленнєвим процесом студентів, поступово підводить їх до потрібних висновків, тобто до набування ними нових знань.

Групові заняття дозволяють контролювати загальний рівень і шлях засвоєння програмового матеріалу студентами, виявити найскладніші для засвоєння проблеми, щоб на наступних заняттях, в тому числі на лекціях і під час організації самостійної роботи студентів, внести ті чи інші корективи принципового характеру, вживати такі заходи, які, можливо, вимагають від викладача зусиль, що виходять за межі даного конкретного заняття.

Змістовий зв'язок лекційного матеріалу, з тематикою практичних занять, самостійною роботою, засвоєнням практичних навичок, під час вивчення модуля створює передумови для інтеграції і послідовності всіх складових системи навчального процесу. Такий системний підхід до оцінювання знань та вмінь сприяє формуванню у студентів переконання у тому, що вивчення дисципліни можливе лише шляхом щоденної наполегливої праці, послідовного засвоєння матеріалу, оскільки матеріал попереднього заняття є основою для вивчення теми наступного. Систематичний контроль знань та вмінь студентів сприяє вихованню в них високої внутрішньої дисципліни, орієнтації на щоденну підготовку до практичних занять, створює зацікавленість до вивчення дисципліни [2, с. 176].

Основні функції педагогічного контролю навчальної діяльності:

– перевірка та оцінка якості засвоєння студентом пройденого навчального матеріалу;

- виявлення загального середнього рівня засвоєння навчальної програми всіма студентами і оцінка ефективності навчального процесу;
- планування основних корегувальних впливів із подолання виявлених недоліків і примноження досягнутих успіхів.

Після проведення семінарів, заліків та семінарів, перевірки контрольних курсових та інших письмових робіт вживаються заходи з корекції навчального процесу, спрямовані на підвищення його якості.

Для ефективного функціонування системи педагогічного контролю необхідно дотримуватися декількох вимог:

1. Потрібна об'єктивність контролю. Це означає, що всі викладачі і студенти виходять при оцінці стану навчальної роботи з єдиних узгоджених критеріїв, обґрунтованість яких їм всім повинна бути відома раніше.

2. Оцінки, які виносяться в результаті контролю, вважаються твердими (непорушними) і не підлягають сумніву з жодного боку – ні з боку того, хто контролює ні з боку тих, хто підлягає контролю, оскільки вони засновані на об'єктивних критеріях, відомих обом сторонам.

3. Контроль та його результати потребують оприлюднення, щоб кожна зацікавлена людина (викладач, студент, декан, зав. кафедри) могли уважно вивчити їх, зробити за ними обґрунтовані висновки.

Є дві основні форми контролю: поточний і кінцевий.

Поточним педагогічним контролем можна назвати всі повсякденні дії викладача, коли він на основі отриманих по каналах "зворотнього зв'язку" відомостей вносить ті чи інші корективи у навчальний процес.

Для здійснення контролю проміжних результатів навчання не існує яких-небудь формальних обмежень за часом і формами його реалізації, а все залежить від обставин і відповідного їм задуму викладача. Наприклад, якщо він побачить легковажне ставлення до вивчення наукової літератури, то може організувати перевірку знань студентів за рекомендованими джерелами у формі письмового опитування чи обговорення на семінарському занятті найбільш важливих положень.

Це можуть бути корегувальні дії викладача під час лекції на основі будь-яких сигналів з аудиторії, починаючи з найменшого зменшення уваги студентів і закінчуючи демонстративним ігноруванням студентами розповіді лектора. В такій ситуації лектору необхідно внести щось нове в зміст лекцій чи змінити манеру розповіді.

Перехідне положення між проміжним і кінцевим контролем займають курсові роботи, оскільки вони, з одного боку, завершують вивчення якоїсь важливої для науки проблеми, а з іншого, є підготовчим етапом до екзамену з курсу або до дипломної роботи з даного предмета. Тобто курсова робота може розглядатися і як підведення проміжного підсумку в засвоєнні курсу, і як показник кінцевого результату засвоєння вузлової проблеми науки. Тому під час написання курсових робіт встановлюються достатньо жорсткі вимоги до якості і термінів їх виконання.

Під перевіркою кінцевих результатів навчання прийнято розуміти семестрові чи річні заліки та екзамени з курсу, що вивчається, практика 5 курсу, випускні кваліфікаційні екзамени чи дипломні роботи.

Метою проведення екзаменів з психології є перевірка наявного у студентів рівня знань та вмій. Тому в кожний білет вносяться 2 теоретичні питання і одна задача. Зазвичай студентам заздалегідь відомі питання, які виносяться на екзамен для перевірки їх теоретичних знань. До них додається набір психологічних задач, які створюються відповідно до програми і теж доводяться до відома студентів. Їх повинно бути більше, ніж буде внесено в екзаменаційні білети.

Для більш широкого охоплення екзаменаційним контролем вивченої навчальної програми теоретичні питання білета і практична задача повинні відноситися до різних тем навчального курсу.

З метою стимулювання творчого мислення студентів задачі можуть вимагати вільного роздуму для пошуку і підбору прикладів з життя.

Під час винесення оцінок на екзамені викладачу потрібно поставити саме ту оцінку, яку студент дійсно заслуговує. Для цього потрібно натуралізувати суб'єктивізм.

Аналіз досвіду найбільш авторитетних викладачів дозволяє зробити декілька висновків щодо методики винесення суворої, але справедливої оцінки знань студентів:

1. Передбачення поведінки таких викладачів: студент завжди впевнений, що якщо гарно підготувався і взагалі регулярно займався, то випадковостей не буде і висока оцінка на екзамені забезпечена.

2. Викладач повинен дивитися на екзамен не як на засіб спонукання студентів до навчання, а як на ефективний засіб регулювання процесу викладання. Тому екзамен іноді перетворюється на бесіду, де студент не тільки відповідає, а й отримує певне пояснення своїх помилок.

3. Викладач з перших днів вивчення предмета попереджає, які вимоги він ставить перед студентами.

4. Авторитет, заснований на принциповості. За що і яку оцінку ставити студенту на екзамені. Суть проблеми в тому, щоб вимоги до об'єктивності оцінки адекватно інтерпретувати під час виставлення оцінки за конкретну відповідь студента. Потрібно враховувати три аспекти:

1) особистісний, тобто враховувати, як даний студент навчався протягом семестру;

2) загальнопедагогічний підхід включає дотримання певних педагогічних і методичних правил, які забезпечують нормальні, психологічно комфортні умови складання екзамену;

3) науковий підхід означає, що оцінюватися повинно знання питання саме в психологічному аспекті, а не у філософському, логічному чи педагогічному. Готових рецептів не існує.

Література

1. Швець Є. Я. Організація поточного і підсумкового контролю знань студентів при модульно-рейтинговій технології навчання / Є. Я. Швець, Д. Є. Швець // Гуманітарний вісник ЗДІА. – Запоріжжя, 2010. – Вип. 42. – С. 227–235.

2. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения / В. В. Давыдов. – М. : Педагогика, 1986. – 240 с.

3. Захараш М. П. Переваги та недоліки поточного і підсумкового модульного контролю при викладанні хірургії за кредитно-модульною системою / М. П. Захараш, В. М. Мельник, О. І. Пойда, Л. Г. Заверний // Український журнал хірургії. – 2011. – № 6 (15). – С. 174–176.

4. Нагаєв В. М. Проектування структури рейтингової оцінки навчально-творчої діяльності студентів при використанні модульно-рейтингової технології навчання / В. М. Нагаєв // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. праць. – Харків, 2002. – № 3. – С. 103–107.

5. Про вищу освіту : Закон України // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 86, 15 травня.

6. Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу : Наказ МОНУ № 812 від 20.10.2009 р.

7. Талызина Н. Ф. Управление процессом усвоения знаний / Н. Ф. Талызина. – М. : Изд-во МГУ, 1984. – 344 с.